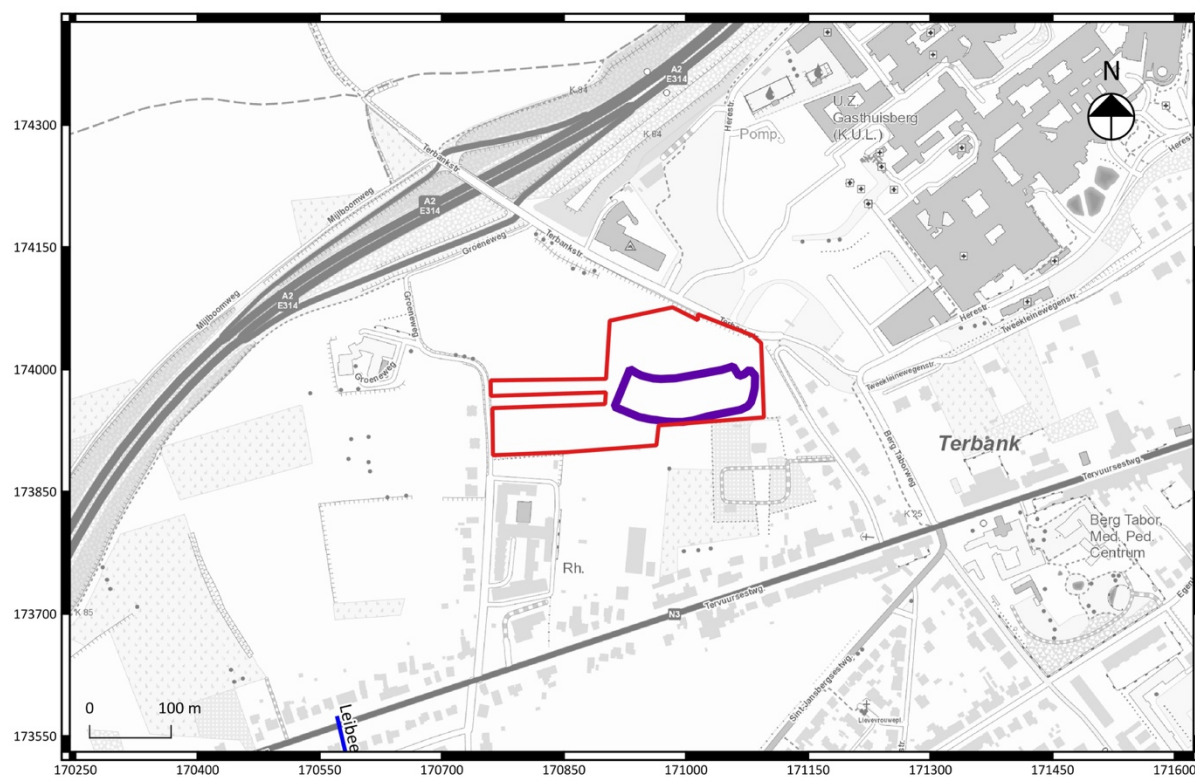

Archeologienota: De aanleg van een tijdelijke parking aan het Universitair Ziekenhuis te Leuven

Vanessa Vander Ginst
 Laurane Dupont

Tienen, 2018
 Studiebureau Archeologie bvba

Archeologienota: De aanleg van een tijdelijke parking aan het Universitair Ziekenhuis te Leuven

**Vanessa Vander Ginst
Laurane Dupont**

**Tienen, 2018
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeologienota: De aanleg van een tijdelijke parking aan het Universitair Ziekenhuis te Leuven
--

Initiatiefnemer:	UZ Leuven
Projectleiding:	Vanessa Vander Ginst
Erkend archeoloog:	Vanessa Vander Ginst
Auteurs:	Vanessa Vander Ginst & Laurane Dupont
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2018, Studiebureau Archeologie bvba

Inhoudstafel

Inhoudstafel

Hoofdstuk 1	Bureauonderzoek	p. 3
1.1	Beschrijvend gedeelte	p. 3
1.1.1	Administratieve gegevens	p. 3
1.1.2	Archeologische voorkennis	p. 5
1.1.3	Onderzoeksopdracht	p. 5
	Randvoorwaarden	p. 6
	Beschrijving geplande werken	p. 6
	<i>Huidige situatie</i>	p. 6
	<i>Geplande werken</i>	p. 9
1.1.4	Werkwijze en motivering bronselectie	p. 10
1.2	Assessmentrapport	p. 11
1.2.1	Landschappelijke ligging van het projectgebied	p. 11
1.2.2	Terreininspectie en controleboringen	p. 15
1.2.3	Historische beschrijving van het projectgebied	p. 18
1.2.4	Archeologisch kader van het projectgebied	p. 30
1.2.5	Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	p. 32
1.2.6	Synthese en beantwoording onderzoeksvragen	p. 33
Hoofdstuk 2	Programma van maatregelen	p. 34
2.1	Administratieve gegevens	p. 34
2.2	Gemotiveerd advies	p. 35
2.3	Programma van maatregelen	p. 35
	Bibliografie	p. 40

Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2018B85

Anleiding: De archeologienota werd opgemaakt voor een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag voor een projectgebied dat buiten een vastgestelde archeologische zone ligt met een oppervlakte van ca. 38320 m², waarvan het vergunningsgebied een oppervlakte van ca. 8352 m² bedraagt.
Daarmee valt de vergunningsaanvraag binnen de aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen 3000 m² of meer bedraagt (Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013, het Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014 en de Code van Goede Praktijk).

Erkend archeoloog: Vanessa Vander Ginst (OE/ERK/Archeoloog/2015/00030)
Studiebureau Archeologie bvba (OE/ERK/Archeoloog/2015/00002)

Locatie: Vogelzangstraat, Leuven (fig. 1.1, 1.2 en 1.3)

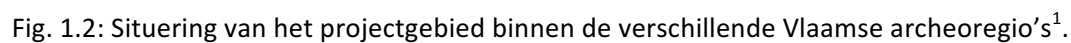
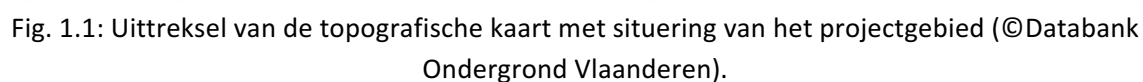
Bounding box: punt 1: x= 170760, y= 173895
punt 2: x= 171096, y= 174076

Heverlee, Afd. 1, sectie A, 81N, 81P, 81R, 81T, 81S, 81K, 76, 74, 175A, 75D, 75C, 177A

Periode uitvoering: 5 februari 2018

Relevante termen: Bureauonderzoek, Zandleemstreek, buitengebied

Verstoorde zones: Geen

4

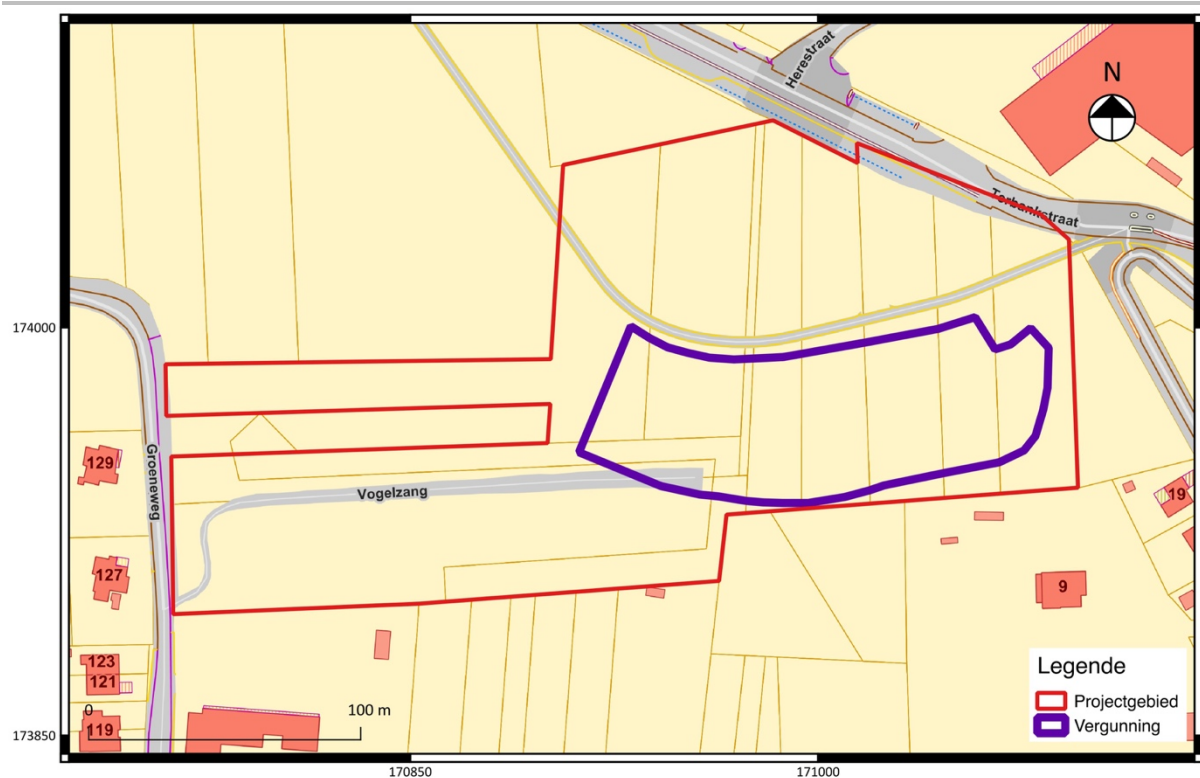

Fig. 1.3: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

1.1.2 Archeologische voorkennis

Niet van toepassing.

1.1.3 Onderzoeksopdracht

Het bureauonderzoek heeft tot doel het projectgebied archeologisch te evalueren op basis van bestaande bronnen en de impact van de geplande werken op eventueel aanwezig archeologisch erfgoed te bepalen. Dit houdt in dat er informatie wordt verzameld over de mogelijke aanwezigheid of afwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het projectgebied. De kenmerken, de relatie met het omringende landschap, de bewaringstoestand en de waarde van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed worden ingeschat. Ook de manier waarop de geplande bodemingrepen worden uitgevoerd maakt deel uit van deze evaluatie.

Er wordt een antwoord geformuleerd op de volgende onderzoeksvragen:

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen en de informatie met betrekking tot de geplande werken over het archeologisch potentieel van het terrein?

Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden:

N.v.t.

Beschrijving geplande werken:

Voor een correcte inschatting van de verstoring van de bodem wordt een gedetailleerde beschrijving van de geplande bodemingrepen door de initiatiefnemer opgesteld, geïllustreerd met (de meest recente) bouwplannen² voor zover deze reeds zijn opgemaakt.

Huidige situatie:

Het projectgebied beslaat een totale oppervlakte van ca. 38320 m², waarvan het vergunningsgebied een oppervlakte van ca. 8352 m² bedraagt. Het terrein is momenteel grotendeels in gebruik als akkerland (fig. 1.4 t.e.m. 1.6). Het noorden van het projectgebied is in gebruik als werfzone.

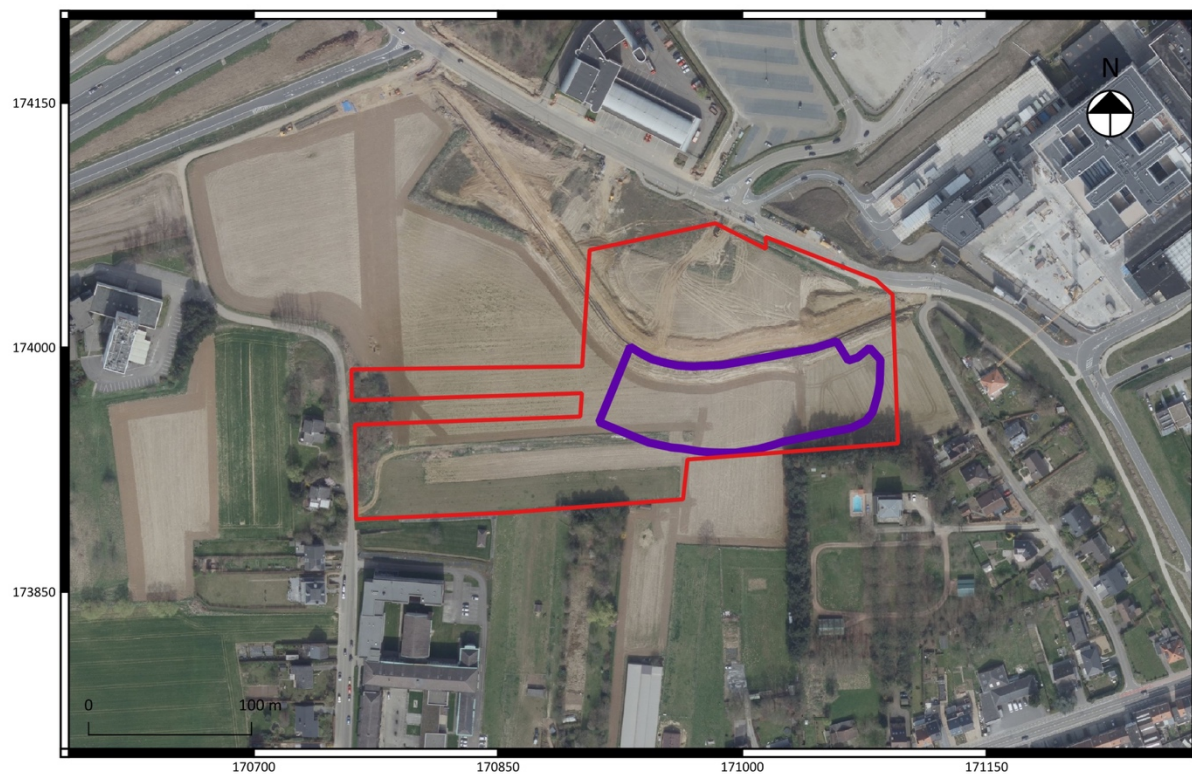

Fig. 1.4: Huidige terreingesteldheid

² Alle bouwplannen en informatie werden ter beschikking gesteld door de initiatiefnemer.

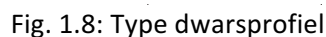
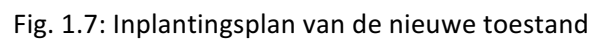

Fig. 1.5: Zicht op het westen van het terrein met aanduiding van de grenzen van het vergunningsgebied (blauw)

Fig. 1.6: Zicht op het oosten van het terrein met aanduiding van de grenzen van het vergunningsgebied (blauw)

De initiatienemer plant een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag voor de aanleg van een tijdelijke parking ten behoeve van het Universitair Ziekenhuis van Leuven (fig. 1.7). Voor de aanleg van de verharding wordt een maximale uitgravingsdiepte van – 50 cm onder het maaiveld voorzien (fig. 1.8 en 1.9). Er wordt eveneens een gracht aangelegd, parallel met de langste zijde van de parking, met een diepte van ca. - 1 m. De gracht wordt voorts begrensd door een grondwal met een variërende hoogte.

1.1.4 Werkwijze en motivatie bronselectie

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online onderzocht via www.dov.vlaanderen.be. Op basis van de onderzochte kaarten werd gepoogd een duidelijk beeld te verkrijgen van de landschappelijke en bodemkundige ligging van het projectgebied (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.2.1 en art. 12.5.2.2). Hiervoor werd gebruik gemaakt van volgende kaarten:

- Bodemkaart
- Tertiair Geologische kaart
- Quartair Geologische Kaart
- Digitaal Hoogtemodel (DHM II)

De geomorfologische kaart kon niet worden geraadpleegd omdat deze niet beschikbaar is voor het projectgebied.

Van het tot nog toe uitgevoerde historisch en heemkundig onderzoek is een stand van zaken opgemaakt met betrekking tot het onderzoeksgebied op basis van de beschikbare publicaties. Het historisch kaartmateriaal en luchtfoto's is gegeorefereerd geraadpleegd via het geoportaal van het agentschap Onroerend Erfgoed en bijkomend kaartmateriaal werd opgezocht via www.cartesius.be. Het gebruikte kaartmateriaal werd geselecteerd op basis van de nauwkeurigheid en de aanwezige geschiedkundige gegevens (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.1.2). Volgende kaartmateriaal en luchtfoto's werden geraadpleegd:

- Kaart van Villaret (1945-1948)
- Ferrariskaart (1770-1777)
- Atlas der Buurtwegen (ca. 1840)
- Vandermaelenkaart (1846-1852)
- Kadasterkaart van Popp (1842-1879)
- Topografische kaarten (1996 en 1950)
- Luchtfoto's (1971, 2000, 2016)

Het belangrijkste beschikbare historische kaartmateriaal werd geraadpleegd om de geschiedenis van het grondgebruik gedurende de laatste eeuwen zo goed mogelijk na te gaan. Deze informatie kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel aanwezige bodemarchief en de bewaring ervan.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied

Het projectgebied ligt ten westen van de stadskern van Leuven en situeert zich in de woonwijk Vogelzang. Het terrein, gelegen op een hoogte van ca. 60-70 m TAW (fig. 1.12) binnen de zandleemstreek (fig. 1.2), wordt begrensd door de Terbankstraat in het noorden, de Groenweg in het westen, en landbouwgrond. Het projectgebied bevindt zich volgens het Digitaal Hoogtemodel op de rand van een hoger gelegen plateau (noorden) dat uitkijkt op de alluviale vlakte van de Dijle (zuiden). De afwatering van het gebied verloopt via de Leibeek, gelegen binnen het Dijlebekken dat deel uitmaakt van het stroomgebied van de Schelde. Een gedetailleerder zicht op het digitaal hoogtemodel (fig. 1.13; 1.14 en 1.15) geeft aan dat het terrein van noord naar zuid afhelt van + 70 m TAW naar + 60 m TAW.

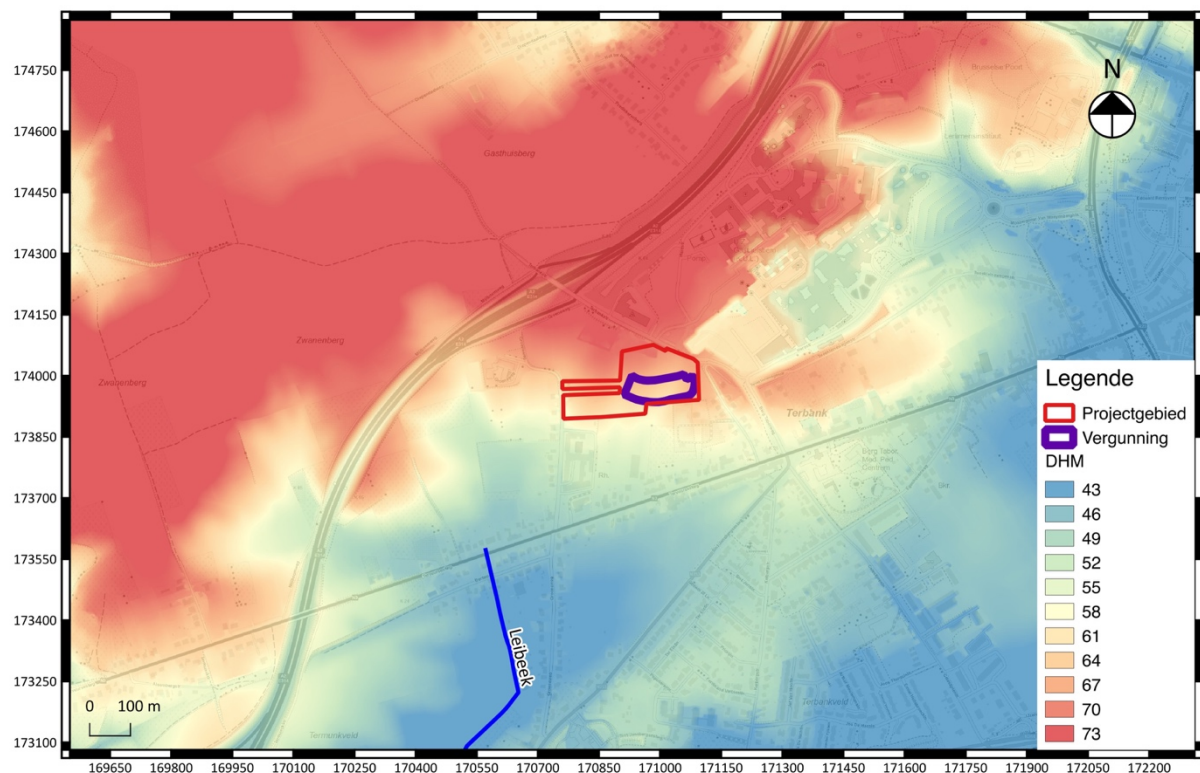

Fig. 1.12: DHMII (schaal 1/10.000) met aanduiding van het projectgebied (bron: Geopunt Vlaanderen).

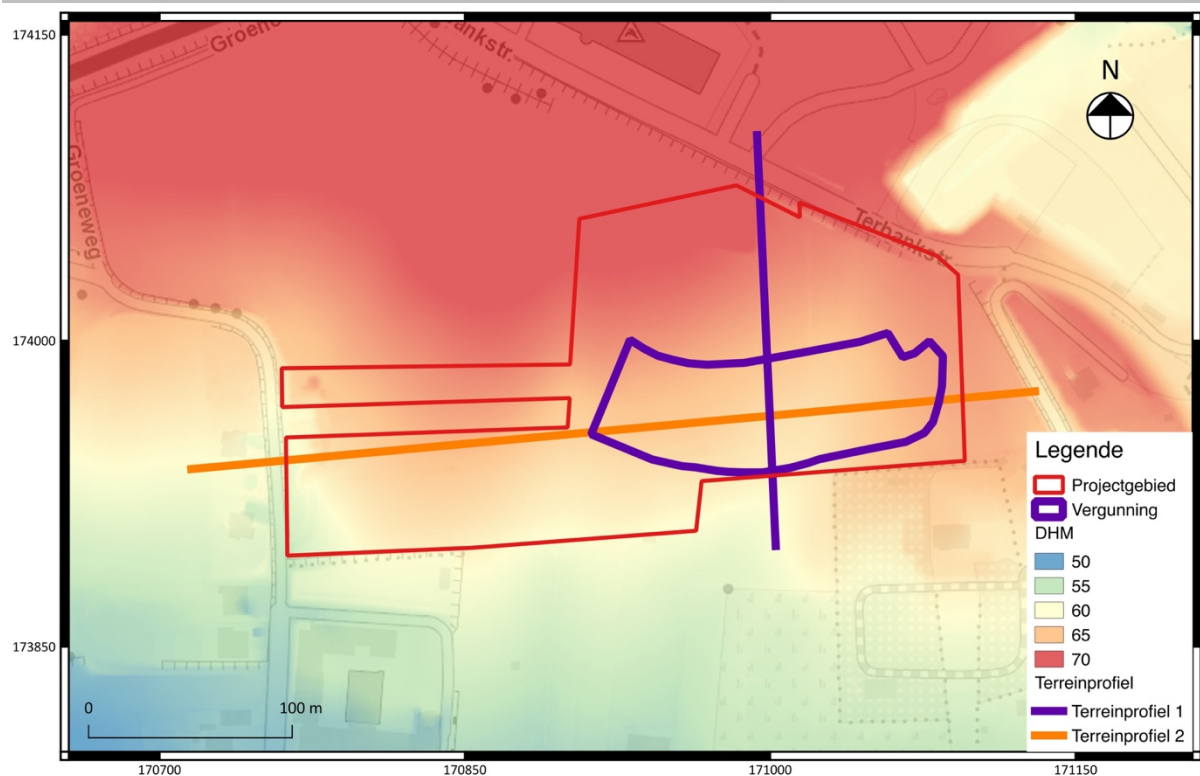

Fig. 1.13: Detailopname van DHMII (schaal 1/2000) met aanduiding van het projectgebied (bron: Geopunt Vlaanderen).

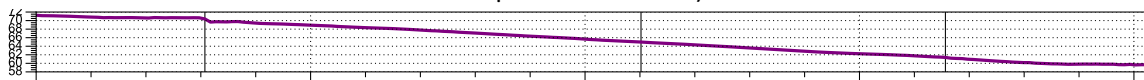

Fig. 1.14: Terreinprofiel 1 van noord naar zuid.

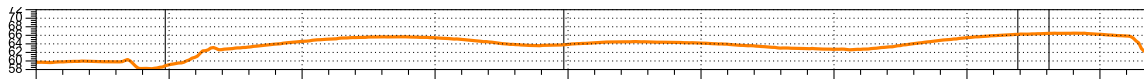

Fig. 1.15: Terreinprofiel 2 van west naar oost.

Het geologisch substraat van het onderzoeksgebied is opgedeeld uit de Formatie van Diest (Di; Mioceen 23,8-5,4 Ma) ten westen en de Formatie van Sint-Huibrechts-Hern (Laatste Eoceen - Vroeg Oligoceen, 37-28,4 Ma) ten oosten. Hieronder staan de verdere voor het projectgebied beschikbare gegevens opgesomd volgens www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be.

- Volgens de **tertiair geologische kaart** (fig. 1.16) (www.dov.vlaanderen.be) is het voornaamste lithologische kenmerk van de Formatie van Diest, groen tot bruin, heterogeen zand met meerdere grindlagen, (ijzer)zandsteenbanken, kleirijke- en micarrijke horizonten, glauconiethoudend met een schuine horizont. Het voornaamste lithologische kenmerk van de Formatie van Sint-Huibrechts-Hern is grijsgroen, zeer fijn, glauconiet- en kleihoudend, glimmerrijk, zand.
- Op de **quartaire geologische kaart** (fig. 1.17) (www.dov.vlaanderen.be) is het project aangeduid met code 2. Dit betekent het voorkomen van Eolische afzettingen (zand tot silt) van het

Weichseliaan of mogelijk vroeg-Holoceen (EIPw) en/of hellingsafzettingen van het quartair (HQ).

- De **geomorfologische kaart** is niet beschikbaar voor het projectgebied.
- De **bodemkaart** (fig. 1.18) geeft aan dat het projectgebied deels droge leembodem met textuur B-horizont (**Aba1**) en deels droge leembodems zonder profiel (**Abp1**) omvat. De serie Aba, ontwikkeld in het Pleistocene loessdek, vertoont onder de A-horizont een aan klei en sesquioxiden aangerijkte textuur B-horizont. De bouwvoor is een donkerbruin, homogeen humushoudend leem. De Abp bodems komen voor in colluviale droge leemdepressies. Deze gronden bestaan uit leemmateriaal geroedeerd van de hoger liggende plateau gronden. Een zone centraal in het projectgebied wordt gekarteerd als **EDx**-bodemtype. Dit zijn zwak tot matig gleyige kleibodem met onbepaald profiel. Deze gronden vertonen enige gelijkenis met bruine bodems. De humeuze bovengrond met zwakke blokstructuur gaat geleidelijk over naar het (zwaar) kleilig moedermateriaal. De ontwikkelingsdiepte bedraagt 40-50 cm.

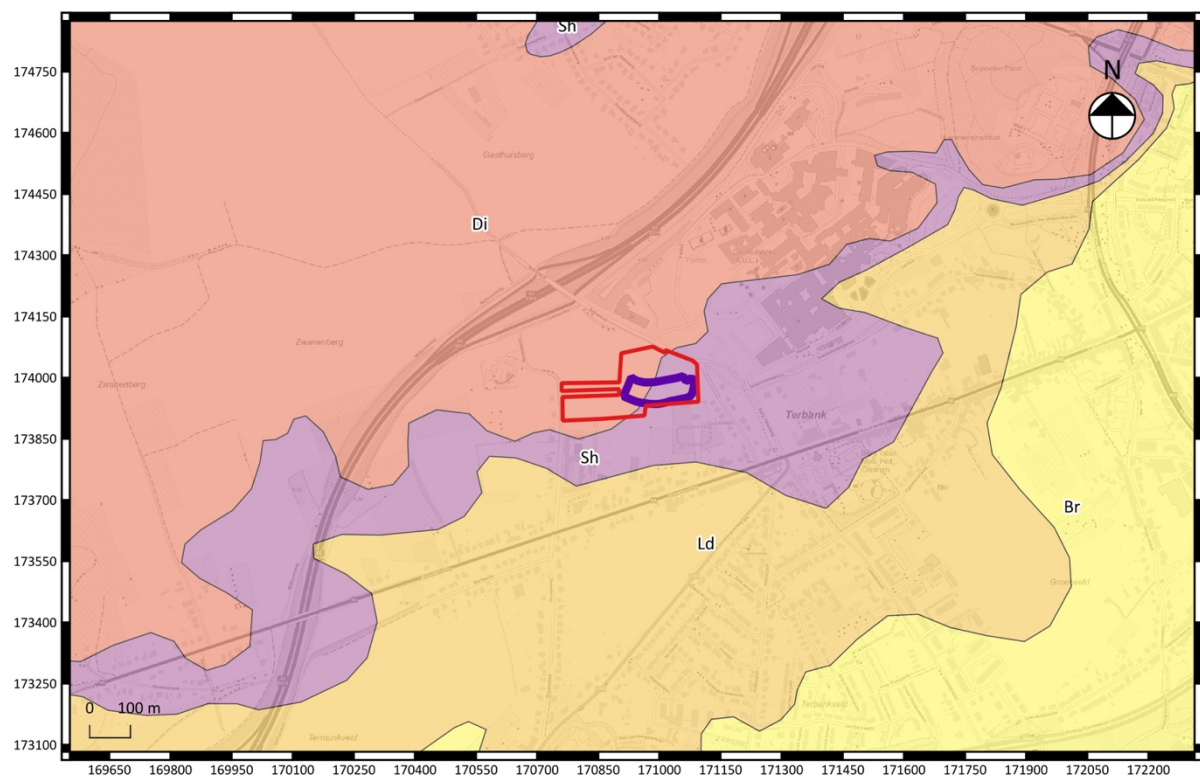

Fig. 1.16: Tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt Vlaanderen).

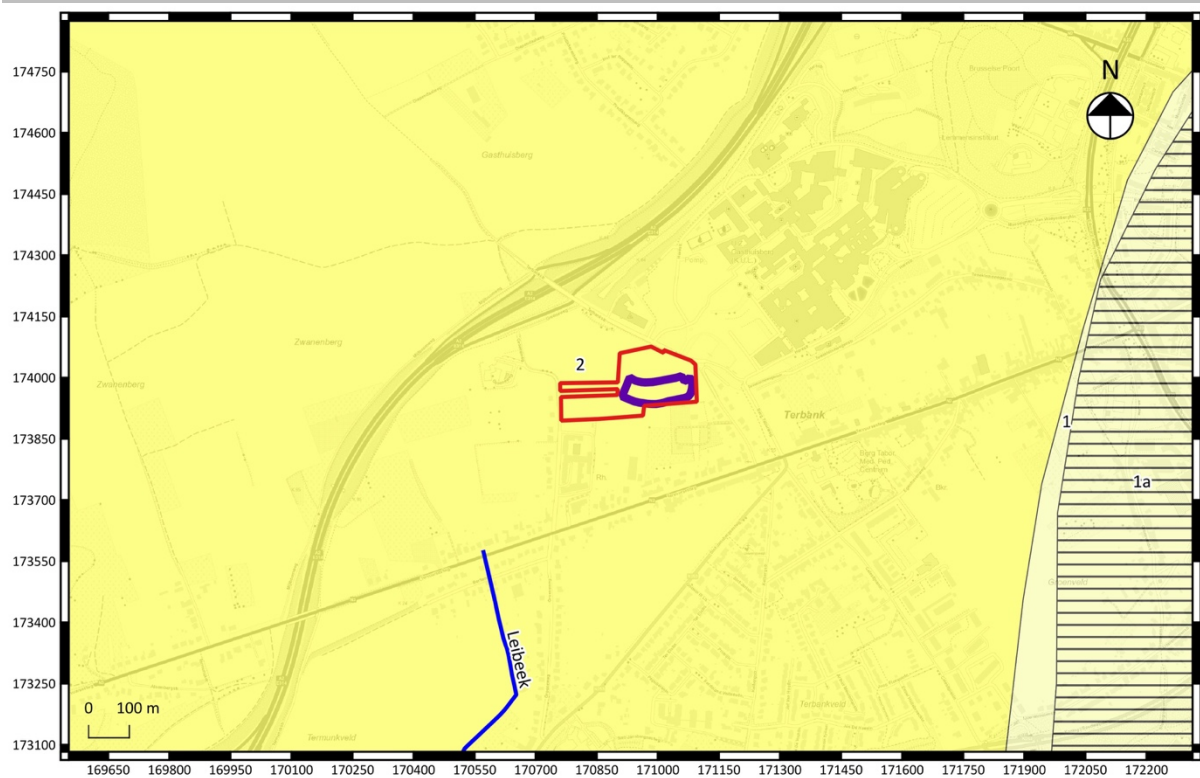

Fig. 1.17: De quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (bron: Geopunt Vlaanderen).

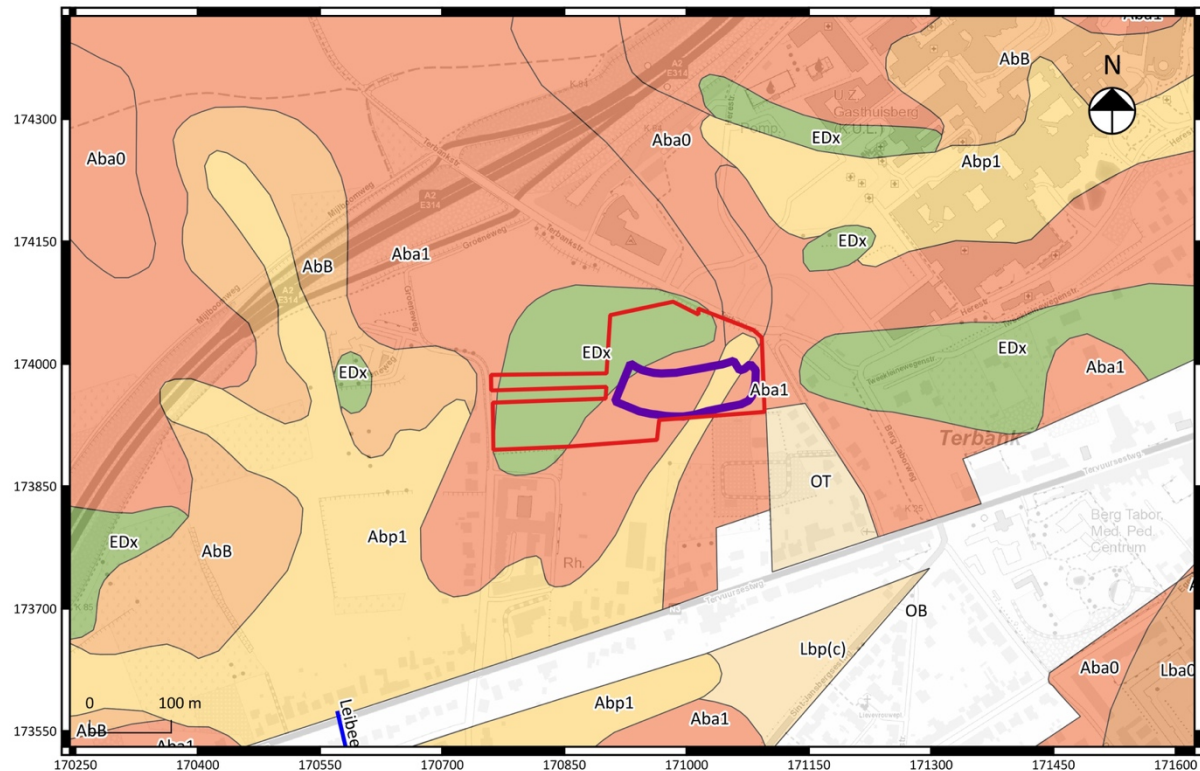

Fig. 1.18: Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt Vlaanderen).

1.2.2. Terreininspectie en controleboringen

Inleiding:

Uit de bevindingen van het nabij uitgevoerde bureauonderzoek kan worden vastgesteld dat het onderzoeksterrein zich situeert in een sterk geantropogeniseerd landschap gelegen in de periferie van de site Gasthuisberg. De gaafheid van het terrein kan hierdoor mogelijk in het gedrang zijn gekomen. Een gedetailleerder zicht op het digitaal hoogtemodel geeft aan dat het terrein van noord naar zuid sterk afhelt van + 70 m TAW naar + 60 m TAW. De hellingsgraad van het terrein en de daarmee samenhangende erosiegevoeligheid kunnen ervoor gezorgd hebben dat aanwezige archeologische resten op de relatief hoogste plekken van het terrein slecht bewaard zijn omwille van erosie. Op de lagergelegen delen van het vergunningsgebied zou daarentegen volgens de bodemkaart colluvium kunnen voorkomen dat een goed bewaard archeologisch relevant niveau zou kunnen hebben bedekt. In dit kader werden, gezien de beperkte diepte van de geplande ingrepen, controleboringen uitgevoerd teneinde een betere inschatting te kunnen maken van het terrein en na te gaan of een relevant archeologisch vlak daadwerkelijk aanwezig is, en zo ja, of deze bedreigd wordt door de geplande bodemingrepen.

De onderzoeksvragen van het bureauonderzoek worden voor de controleboringen met de volgende vragen aangevuld:

- *Wat is de bewaringstoestand van het onderliggende sediment?*
- *Is er sprake van een door colluvium afgedekt relevant archeologisch niveau?*

Uitvoering:

Op 6 februari 2018 werden 4 boringen uitgevoerd en geregistreerd binnen het vergunningsgebied, teneinde een betere inschatting te kunnen maken van de actuele toestand van het terrein en de hiermee gepaarde gaande strategie beter te kunnen bepalen. Hierbij werd rekening gehouden met het aanwezige reliëfverschil. Twee boringen werden op het laagste deel van het terrein geplaatst en twee boringen op de hoogste delen van het terrein (één uiterst west en één uiterst oost) (fig. 1.19). Het terrein was volledig toegankelijk voor boringen. De boringen werden handmatig uitgevoerd met een edelmanboor met boorkop van 7 cm diameter (fig. 1.20).

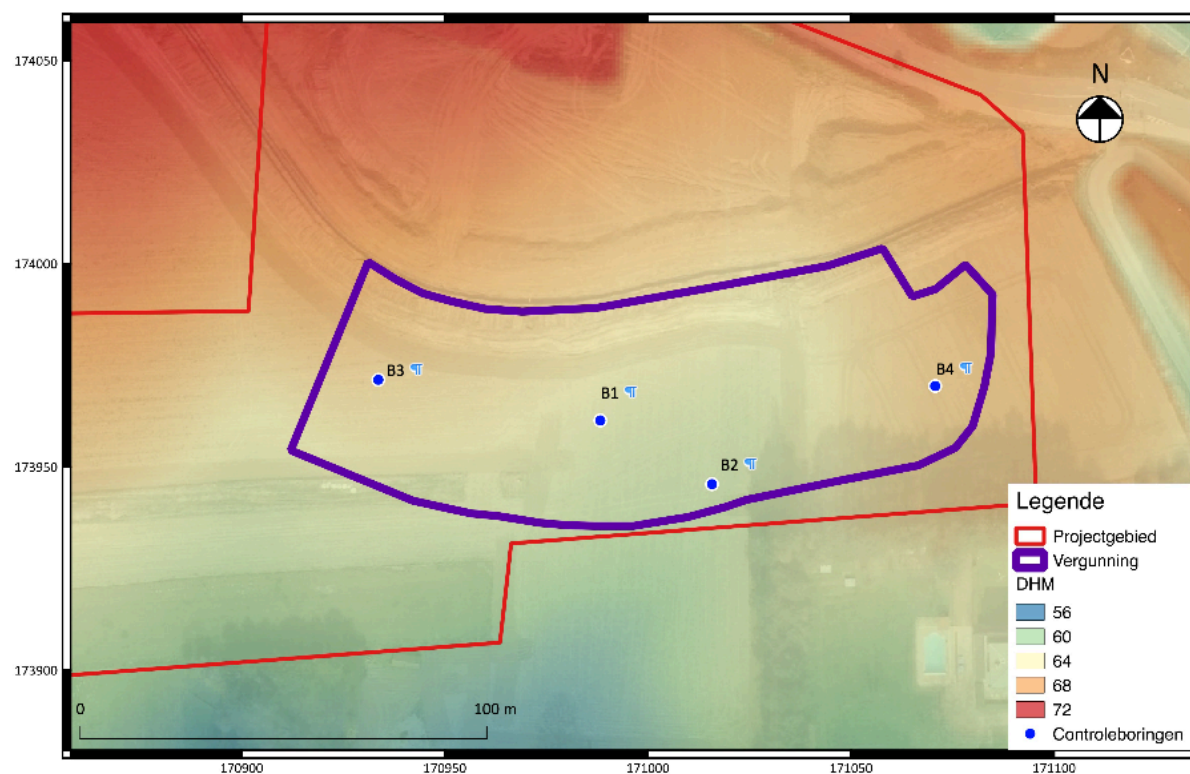

Fig. 1.19: Boorpunten geprojecteerd op het DHM II.

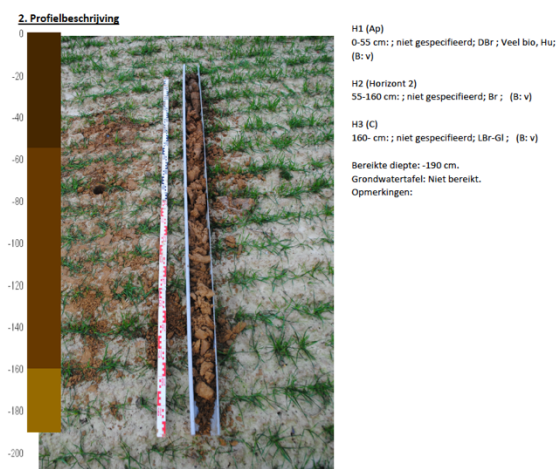

Fig. 1.20: Uitvoering van de boringen gebeurde met een edelmanboor.

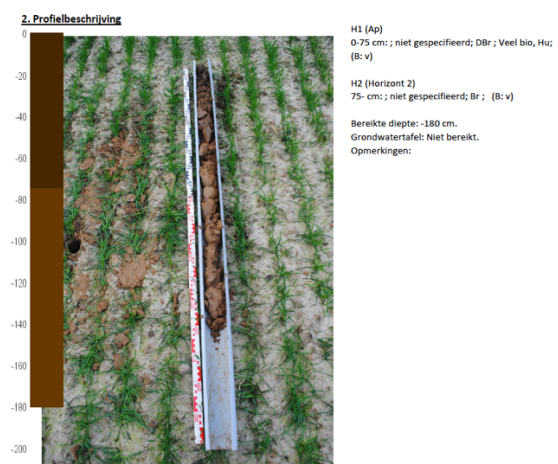
Resultaat

De boorresultaten hebben aangetoond dat zich over het gehele terrein een dikke ploeglaag (Ap) bevindt met een dikte die varieert tussen de 50 en 75 cm. Op de lageregelegen delen van het terrein (**B1** en **B2**) werd onder de ploeglaag een homogeen bruin pakket (H2) aangetroffen dat geïnterpreteerd kan worden als B-horizont of colluvium. Dit kon echter niet worden vastgesteld aan de hand van de boorresultaten zelf. Onder deze horizont werd een bruingele C-horizont aangetroffen. Op de hoger gelegen zones (**B3** en **B4**) rust de ploeglaag rechtstreeks op deze C-horizont. Onderaan het bodemprofiel (vanaf 1m onder het maaiveld) werd een tweede C-horizont geregistreerd die een donkerrood bruine kleur vertoont met roestverschijnselen.

Boring 1

Boring 2

Boring 3

Boring 4

Interpretatie

Het terrein werd in het verleden doorgaans gebruikt als akkerland. Er werd dan ook over het gehele terrein een dikke ploeglaag van ca. 50 a 70 cm vastgesteld. Onder deze ploeglaag werd op de hoger gelegen delen van het terrein direct gestoten op de C-horizont. De lager gelegen zones bevatten nog een homogeen bruin pakket tussen de Ap en de C-horizont dat mogelijk geïnterpreteerd kan worden als B-horizont of colluvium. Aangezien colluvium ook drager kan zijn van archeologische waarden kunnen er mogelijk twee archeologisch relevante niveaus op het laagste deel van het terrein voorkomen.

Op basis van de boorresultaten kon worden vastgesteld dat het terrein beschikt over een natuurlijk bodemprofiel. De geplande bodemingrepen zullen bijgevolg een destructieve uitwerking hebben op het aanwezige bodemarchief.

1.2.3 Historische beschrijving van het projectgebied

Het projectgebied situeert zich op ca. 1 km ten westen van het stadscentrum van Leuven.

1.2.3.1. Historische context van Leuven

Het grondgebied van Leuven ligt op het raakpunt van drie geografische gebieden: de vlakte van Laag-België in het noorden, de heuvels van het Hageland in het oosten en het Brabantse leemplateau in het zuiden en het zuidwesten. De Dijle en haar bijrivieren snijden zich diep in het Brabantse plateau in, om vervolgens bij het verlaten van het plateau door de stad te stromen waar zich in de alluviale vlakte een aantal zijarmen en eilanden gevormd hebben. De stad zelf ontwikkelde zich zowel in de alluviale vlakte als op de hoger gelegen vervlakkingen van het plateau. Dit uit zich in steile hellingen tussen de beide stadsgedeelten³.

De Dijlevallei vormde een natuurlijke doorgang tussen de heuvels en het plateau en was vanaf Leuven bevaarbaar.

Namen van waterlopen en nederzettingen gaan vaak heel ver terug in de tijd. Volgens Gysseling zou de naam Dijle, oudste vermelding als *Thila* in 1008 teruggaan tot het tweede of eerste millennium voor onze tijdrekening. De oorspronkelijke naam zou opklimmen naar het Indo-europese *Tirā*, wat “de moerassige” zou betekenen⁴.

De naam van de stad Leuven klimt op tot *Lubaniom*, afgeleid van de persoonsnaam Lubanios (“de geliefde”). In een 11de-eeuwse kopie van de *Annales Vedastini* uit 884 is sprake van *Luvanium*⁵.

1.2.3.1.1. De ijzertijd en Romeinse periode

³ Van Uytven 1980: 15-18.

⁴ Van Uytven 1980: 9-10.

⁵ Van Uytven 1980: 10.

Van de vroegste geschiedenis van het Leuvense is bijzonder weinig gekend. Tijdens de ijzertijd (650 v.C.-25 n.C.) kende de streek een verspreide bewoning van een eenvoudige landbouwbevolking die zich voornamelijk op de hoogtes langs de Dijlevallei vestigde. Een dergelijke nederzetting is de Kesselberg te Kessel-Lo, een westelijke uitloper van een Hagelandse heuvelrug aan de rand van de Dijlevallei, waar in 1959 opgravingen plaatsvonden van de omheiningswal en -gracht van de aristocratische hoogtenederzetting⁶. Recent werd op deze site ook een studieopdracht uitgevoerd in functie van een archeologische bescherming.

Toch blijft het beeld uit deze periode voor het Leuvense zeer vaag en zijn de vondsten beperkt. Er zijn weliswaar een aantal grafheuvels gekend in het Meerdaalbos, maar nederzettingssporen kwamen tot nu toe amper aan het licht.

In de Romeinse periode bleef de Dijle de grens tussen de Civitas Nerviorum en de Civitas Tungrorum. In deze periode ligt het grondgebied van de latere stad Leuven buiten de grote verbindingswegen van Noord-Gallië die een verbinding beogen van het Rijnland en de Noordzee. De ruggengraat van het wegennet vormt de weg Keulen-Boulogne, die over Tongeren, Bavai en Doornik loopt. Een tweede weg liep via Tongeren, Tienen, Duisburg, Kester en Kortrijk, met een aftakking die vanuit Tienen westwaarts over Leuven en Elewijt loopt. Deze weg zou terug te vinden zijn als 'Roomse Baan' te Lovenjoel, als 'Heirbaan' te Bierbeek en als 'Oude Tiense baan' en 'Steenstraat' te Leuven zelf⁷.

Bij de kruising van deze plaatselijke Romeinse weg Elewijt-Tienen met de Dijle zou een baanpost (*mansio*) ontstaan zijn die een attractiepool vormde voor de plaatselijke bevolking om zich te vestigen voor ambachtelijke en commerciële activiteiten⁸.

Bij opgravingen in de Brusselsestraat in de vroege jaren '80 van de 20ste eeuw, met name in het Augustinessenklooster en bij het Sint-Pietersziekenhuis, zijn de tot nu toe oudste bewoningssporen van Leuven ontdekt. Ze zijn ongeveer tussen 70 en 250 n.C. te dateren. Deze vondsten, onder meer bouw materiaal, een betonvloer en fragmentair aardewerk, kunnen volgens Provoost wijzen op een nederzetting die minstens gedeeltelijk in steen was opgetrokken. IJzerslakken en lokaal aardewerk getuigen van ambachtelijke activiteit⁹.

In de vruchtbare leemstreek rond Leuven bevinden zich sporen van agrarische activiteit, zoals onder meer de villa op het Stenen Kruis te Bierbeek en hebben de Romeinen actief in het landschap ingegrepen door de aanleg van de *centuriatio*, een oude vorm van percelering. Zowel ten zuidoosten als ten zuidwesten van Leuven zijn hiervan veel sporen bewaard gebleven¹⁰.

1.2.3.1.2. De vroege en volle middeleeuwen¹¹

⁶ Van Uytven 1980: 33-37. Vandekerchove 1996: 37-38.

⁷ Van Uytven 1980: 39.

⁸ Vandekerchove 1996: 51.

⁹ Provoost 1982: 44. Vandekerckove 1996: 105.

¹⁰ Vandekerchove 1996: 42.

¹¹ Voornamelijk Van Uytven 1980 en Vandekerchove 1996.

De periode tussen de laat-Romeinse tijd en het einde van de 9de eeuw is eveneens zeer slecht gekend. In de literatuur wordt soms gewag gemaakt van het bestaan van een Merovingische vicus die in de 8ste eeuw door Sint-Hubertus van Luik bezocht zou worden¹². Mogelijk gaat de stichting van de Sint-Pieterskerk tot deze periode terug.

Omstreeks 800 werden de Frankische gebieden door Karel de Grote uitgebreid en geconsolideerd maar na de dood van Karels zoon Lodewijk de Vrome in 840 werd het rijk onder diens drie zonen verdeeld. Midden-Francië, ook wel Lotharingen, naar Lotharius (de zoon van Lodewijk), omvatte hoofdzakelijk de Nederlanden, het oosten van Frankrijk en grote delen van Noord-Italië. In 855 werd dit gebied nogmaals in drie delen opgedeeld. Eén van deze delen, het koninkrijk Lotharingen, omvatte ongeveer de huidige Benelux, het Nederrijng gebied en de Elzas-Lotharingen.

Geleidelijk aan verloor het gebied een deel van zijn zelfstandigheid. Reinier Langhals (910-915) erkende beurtelings het gezag van de Duitse en de Franse koning en wendde zich uiteindelijk tot de Duitse koning. Hierdoor werd Lotharingen een deel van het Duitse Rijk. Lotharingen kreeg in 923 de status van hertogdom en in 977 werd het opgesplitst in twee nieuwe hertogdommen, Opper- en Neder-Lotharingen (fig. 1.21).

Omstreeks 870 is Leuven de hoofdplaats van een gelijknamig graafschap dat zich hoofdzakelijk uitstreckte tussen de Dijle en de Demer. In 884 zouden de Noormannen een Karolingische burcht (ten hove) innemen en er hun winterkamp vestigen¹³. In 891 worden de Denen door de Duitse koning Arnulf van Karinthië definitief verslagen. Naar aanleiding van deze veldslag wordt Leuven voor het eerst in geschreven bronnen vermeld. Rond 900 vermeldt abt Regino von Prüm 'Lovon' in zijn 'Chronicon'. De annalen van de abdij van Fulda beschrijven zowel het Noormannenkamp te Leuven als de veldslag van 891. Uit deze annalen kan worden opgemaakt dat het leger van Arnulf de Dijle overstak, waaruit kan worden afgeleid dat het Noormannenkamp zich op de linkeroever van de rivier bevond.

Algemeen wordt aangenomen dat de burcht één van de eerste woonkernen -'Ten Hove'- vormde waarrond de stad zal groeien. De andere kern zou zich op de rechteroever bevinden, op het kruispunt van land- en waterwegen, in het huidige stadscentrum.

¹² Lemaire 1971: 216.

¹³ Vandekerchove 1996: 69

Fig. 1.21: De opsplitsing in de hertogdommen Opper- en Neder-Lotharingen.

De eerste gekende graaf van Leuven (zie tabel 2.1) is Lambert I met de Baard (1003-1015), achterkleinzoon van Reinier. Door een geslaagde huwelijkspolitiek wist Lambert I ook het graafschap Brussel (tussen de Dijle en de Zenne) in de Brabantgouw te verwerven. In 1085-1086 werd daar door de Duitse keizer Hendrik IV voor Hendrik III van Leuven in leen een tweede graafschap (tussen de Zenne en de Dender) in de Brabantgouw aan toegevoegd onder de vorm van een landgraafschap. Dit landgraafschap werd in 1183 tot hertogdom verheven.

In 1106 werd het hertogdom Neder-Lotharingen door de Duitse keizer aan Godfried I van Leuven in leen gegeven. Als ambtsleen zat hierin ook het markgraafschap Antwerpen vervat. Nadat in 1190 het hertogschap van Neder-Lotharingen al haar gezag werd ontnomen door de Duitse keizer, mochten de graven van Leuven in ruil voor dit verlies het hertogelijk gezag binnen hun territorium uitoefenen. Zo ontstond het hertogdom Brabant.

Sinds de 11de eeuw ontwikkelde Leuven zich tot een plaats van betekenis. Deze groei hangt samen met de gunstige ligging aan het kruispunt van de handelsroute Boulogne-Brugge-Keulen en de van hieruit

bevaarbare Dijle enerzijds en met de opgang en de expansiepolitiek van de Leuvense graven anderzijds.

Lambrecht I met de Baard (ca. 950/977-1015), de eerste erfelijke graaf van Leuven, maakt Leuven immers tot het centrum van zijn feodaal bezit en zijn verblijfplaats. Onder zijn bewind werd een nieuwe burcht gebouwd op 's Hertogeneiland, gelegen tussen de twee Dijlearmen. Tevens werd de romaanse Sint-Pieterskerk opgericht.

Godfried I had een duidelijke politiek die erop gericht was te komen tot een beter bestuurbaar kerngebied met een gelijkmatige(re) bevolking en een evenwichtige bedrijvigheid. Leuven speelde in dit alles een centrale rol als hoofdstad van het graafschap. Godfried I besteedde uitgebreid aandacht aan Midden-Brabant om zo de bestaande handels- en bevolkingsconcentraties in het westen en het oosten met elkaar te verbinden. Een middel om de bedrijvigheid te verhogen in deze gebieden was de stichting van nieuwe of de begunstiging van bestaande kloosters¹⁴.

Graven van Leuven en Brussel	
1003-1015	Lambert I met de Baard
1015-1038	Hendrik I
1038-1041	Otto
1041-1054	Lambert II
1054-1079	Hendrik II
1079-1095	Hendrik III
Landgraven van Leuven	
1085-1095	Hendrik III
1095-1139	Godfried I
1139-1142	Godfried II
1142-1190	Godfried III
Hertogen van Brabant	
1183/84-1235	Hendrik I van Brabant
1235-1248	Hendrik II van Brabant
1248-1261	Hendrik III van Brabant
1261-1267	Hendrik IV van Brabant
1267-1294	Jan I van Brabant
1294-1312	Jan II van Brabant
1312-1355	Jan III van Brabant
1355-1406	Johanna van Brabant

Tabel 2.1: Overzicht van de genealogie van de graven van Leuven en hertogen van Brabant tot het begin van de 15de eeuw.

¹⁴ Van Uytven 1980: 55-57.

In 1150 zou Leuven het marktprivilege toegekend krijgen en enige tijd later wordt de eerste stenen stadswal rond Leuven opgetrokken. In het centrum, in de buurt van de huidige Oude Markt, ontwikkelde zich een handelswijk, met speciale verkoophuizen of hallen. De voornaamste handelaars en werklieden en de hertogelijke leenmannen verenigden er zich onder de bescherming van de Sint-Pieterskerk. Zij werden de Sint-Pietersmannen genoemd en door een jaarlijkse cijns te betalen werden zij vrije burgers.

De Leuvense handel zou gaandeweg het lokale niveau overstijgen en werd ingeschakeld in de grote handelsstromen die sinds de 11de eeuw West-Europa doorkruisten. De wolproductie neemt een hoge vlucht in de tweede helft van de 13de eeuw. Leuvense kooplui kochten de grondstof in Engeland en voerden de afgewerkte producten uit naar Engeland, Frankrijk, het Heilig Roomse rijk en het Duitse hinterland¹⁵. De bloei zou tot ongeveer het midden van de 14de eeuw duren.

1.2.3.1.2. De late middeleeuwen en nieuwe tijd¹⁶

De burcht op 's Hertogeneiland wordt in de 13de eeuw door de hertogen van Brabant (Hendrik I) een tweede maal verplaatst, ditmaal naar de Keizersberg.

Een tweede ringmuur (1356) omsluit een veel groter gebied, dat nooit volledig volgebouwd geraakt en dat wordt ingenomen door industriële vestigingen en door landbouwuitbatingen, waaronder de wijncultuur. Op het einde van de 14de eeuw bereikt de Brabantse hoofdstad haar definitieve ontwikkeling.

Met de troonsbestijging van hertog Jan I (1268-1294) is de rol van Leuven als hertogelijke residentie uitgespeeld ten voordele van Brussel. Door de stichting van de universiteit in 1425 wint de stad opnieuw aan prestige. Theoretisch bezit Leuven nog een zekere voorrang in Brabant, aangezien de officiële installatie van de Brabantse hertog nog steeds hier plaatsvindt.

De zone van de huidige Grote Markt zou in de loop van de 15de eeuw aangelegd worden. Naast het vervangen van de romaanse Sint-Pieterskerk door een gotische, werden ook het stadhuis en het Tafelrond in gotische stijl opgetrokken.

Het laatste kwart van de vijftiende eeuw zou voor Leuven nefast zijn. De politieke macht van Leuven krijgt de doodsteek in 1489, met de overwinning van de Bourgondische Hertog Maximiliaan van Oostenrijk op de opstandige Vlaamse en Zuid-Brabantse steden. Vanaf nu wordt de leiding gedragen door Brussel en Antwerpen en vooral door de hoge adel.

Met de blijde inkomst van Filips de Schone te Leuven begint voor de stad een periode van herstel. Zij zal haar vroegere grootheid echter nooit evenaren.

Ook de 16de eeuw was een periode van economisch verval. De 17de eeuw is een periode van stagnatie. De 18de eeuw wordt niet enkel gekenmerkt door de bouw van universitaire gebouwen, abdijen en kloosters, maar ook door de vernieuwing van de economische infrastructuur met de aanleg van een steenwegennet en het kanaal Leuven-Dijle (de Leuvense Vaart).

¹⁵ Van Buyten e.a. 1975: 19.

¹⁶ Voornamelijk Van Uytven 1980, Van Uytven 1998 en Vandekerchove 1996.

Het uitzicht van de stad zou vooral beginnen te veranderen in de tweede helft van de 19de eeuw. De eerste spoorverbindingen zagen het licht. Het stadsbestuur zou tussenkomen in de urbanistische ontwikkeling van de stad en een eigen architect aanstellen, François-Henri Laenen (1801-1849).

In 1914 bij het begin van de Eerste Wereldoorlog werd Leuven zwaar beschadigd door brandstichting door de Duitse troepen. Een groot deel van het stadscentrum, met o.m. de Oude Markt, de Sint-Pieterskerk en de Stationsstraat (de huidige Bondgenotenlaan) werden verwoest.

De bombardementen van de Geallieerden tijdens de Tweede Wereldoorlog in 1944, richtten andermaal veel schade aan.

1.2.3.2. Gasthuisberg¹⁷

Het projectgebied situeert zich in de woonwijk Vogelzang, en ligt nabij de site Gasthuisberg. Het UZ Leuven ontwikkelde zich op een heuvelkam gekend als gasthuisberg. Op deze plaats werd in 1970 van start gegaan met de oprichting van een nieuwe medische campus met ziekenhuis en onderwijs accommodatie. Dit nieuwbouwcomplex had als doel het integreren van de verschillende medische en paramedische disciplines. De infrastructuur van dit complex wordt al dertig jaar in verschillende fasen uitgebouwd en tot op de dag van vandaag vergroot en vernieuwd.

1.2.3.2.1. Cartografische gegevens

Een blik op het historisch kaartenmateriaal toont de locatie van het projectgebied in een landelijke omgeving gelegen ten westen van de omwalde stad. Op de kaart van Villaret (1745-1748; fig. 1.22) is het projectgebied te zien als landbouwgrond gelegen in een uitgestrekt akkerlandcomplex doorsneden door meerdere wegen. Een daarvan is de huidige Tervuursesteenweg die als verbinding fungeerde tussen de stad en het platteland. De Kabinetskaart van Ferraris (1771-1778; fig. 1.23 en fig. 1.24) toont eenzelfde beeld weer. De weinige bebouwing die te zien is in de omgeving behoort tot de site Terbank, gelegen op een kruispunt ten oosten van het projectgebied. Dit dominicanessenklooster stond in voor de verzorging van melaatsen¹⁸. Op de 19de-eeuwse Atlas der Buurtwegen (1841; fig. 1.25), de kaart van Vandermaelen (1846-1854; fig. 1.26) en de kadasterkaart van Popp (1842-1879; fig. 1.27) zijn eveneens onbebouwde percelen te zien. Het projectgebied bestaat uit akkerland omsloten door de Groenstraat en de Terbankstraat. Een verdere blik op de luchtfoto's uit 1971 (fig. 1.28), 2000 (fig. 1.29) en 2016 (fig. 1.30) geven vanaf 1971 de uitbreiding van de bebouwing rondom het projectgebied weer, waaronder de uitbreiding van het ziekenhuiscomplex. Het projectgebied blijft echter aan de periferie hiervan gesitueerd en wordt nooit bebouwd.

¹⁷ <https://www.uzleuven.be/nl/ontwikkeling-campus-gasthuisberg>

¹⁸ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/200038>

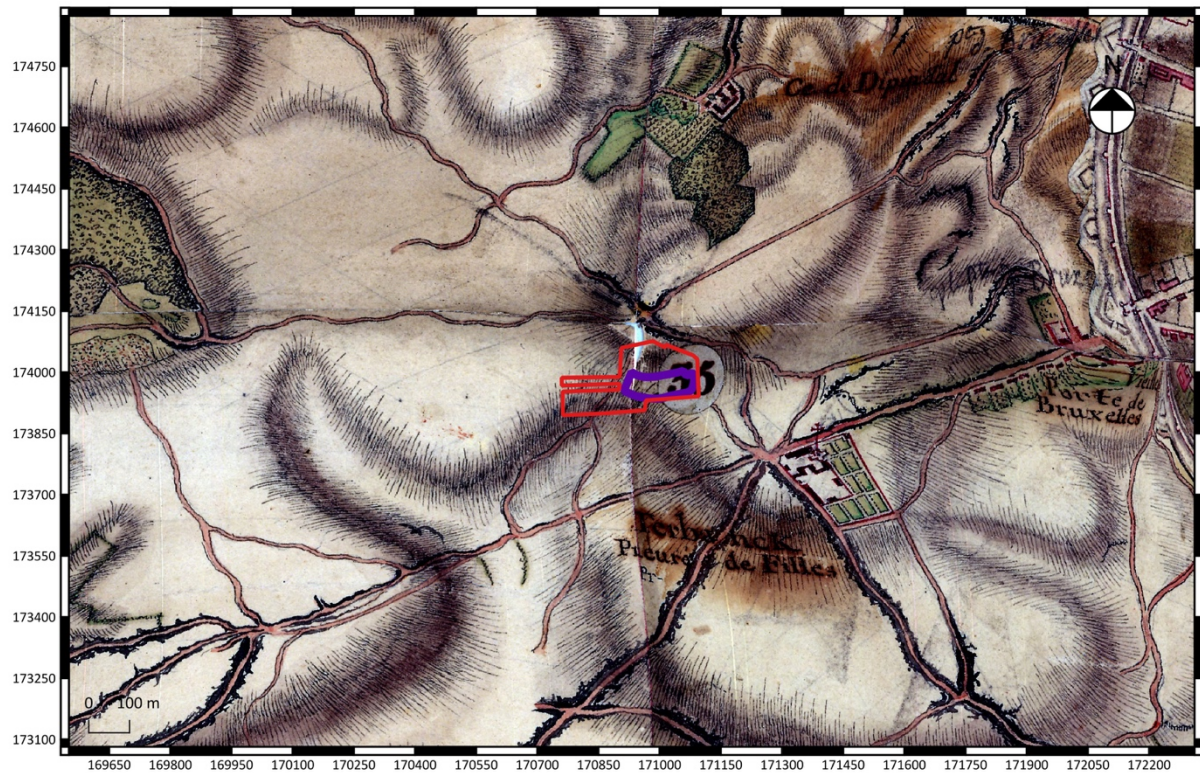

Fig. 1.22: Detail uit de kaart van Villaret (1745-1748) met aanduiding van het projectgebied (bron: www.geopunt.be).

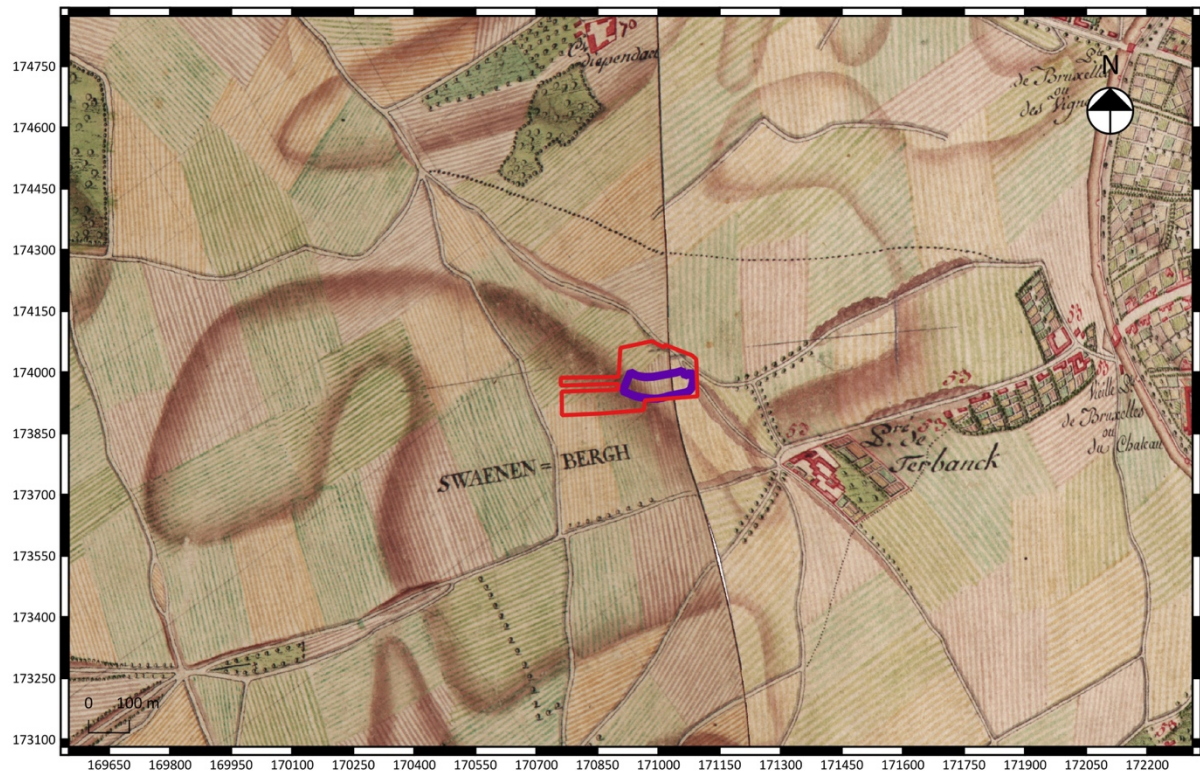

Fig. 1.23: De Ferrariskaart (1771-1778) met aanduiding van het projectgebied (bron: www.geopunt.be).

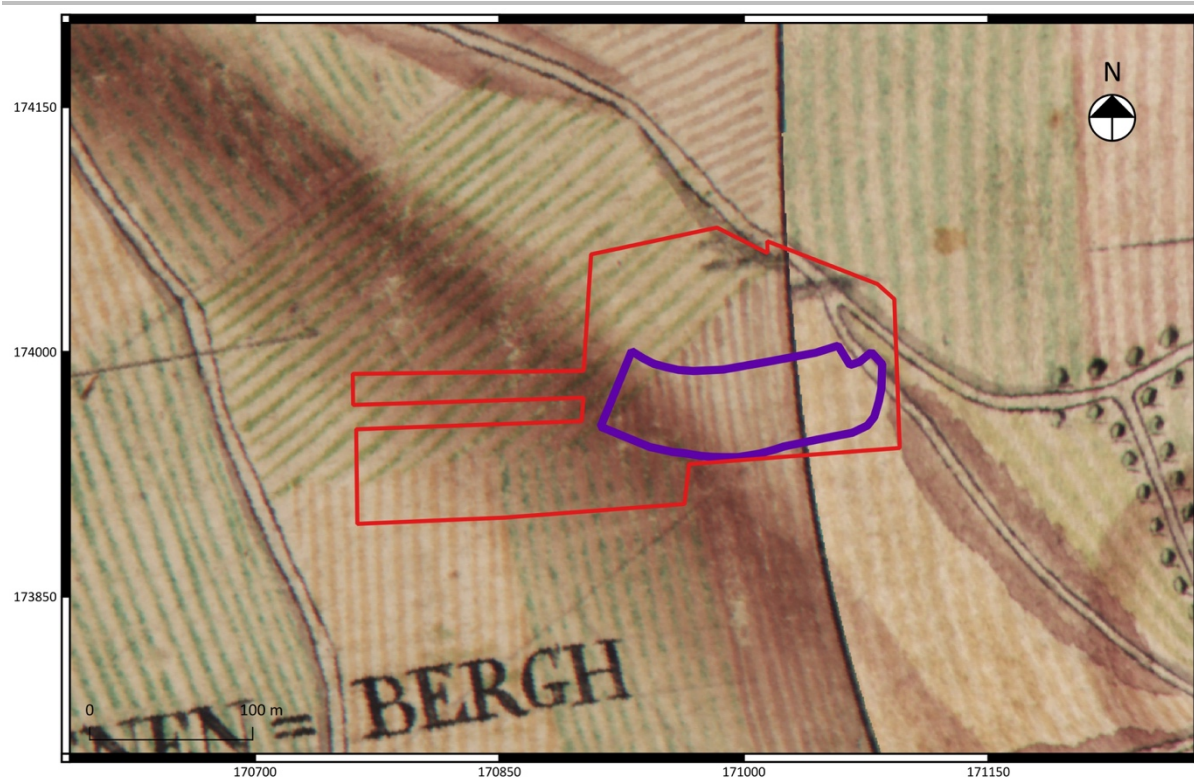

Fig. 1.24: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: www.geopunt.be).

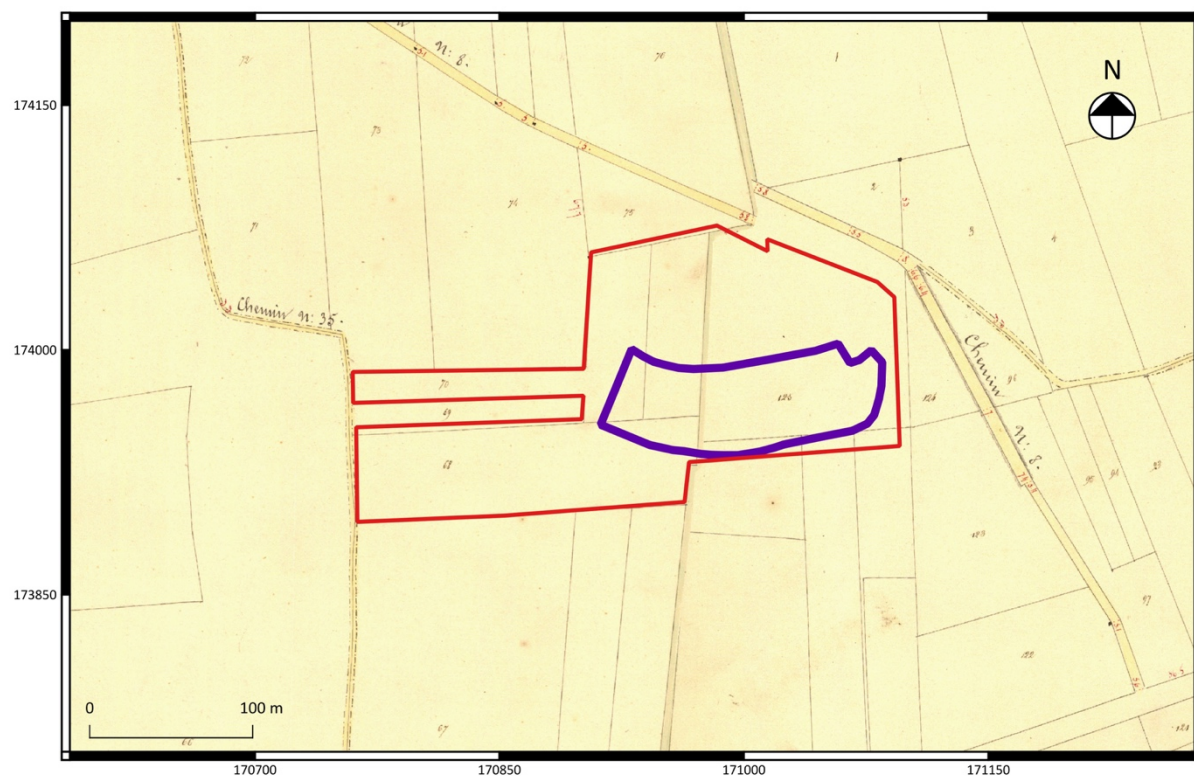

Fig. 1.25: De Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het projectgebied (bron: www.geopunt.be).

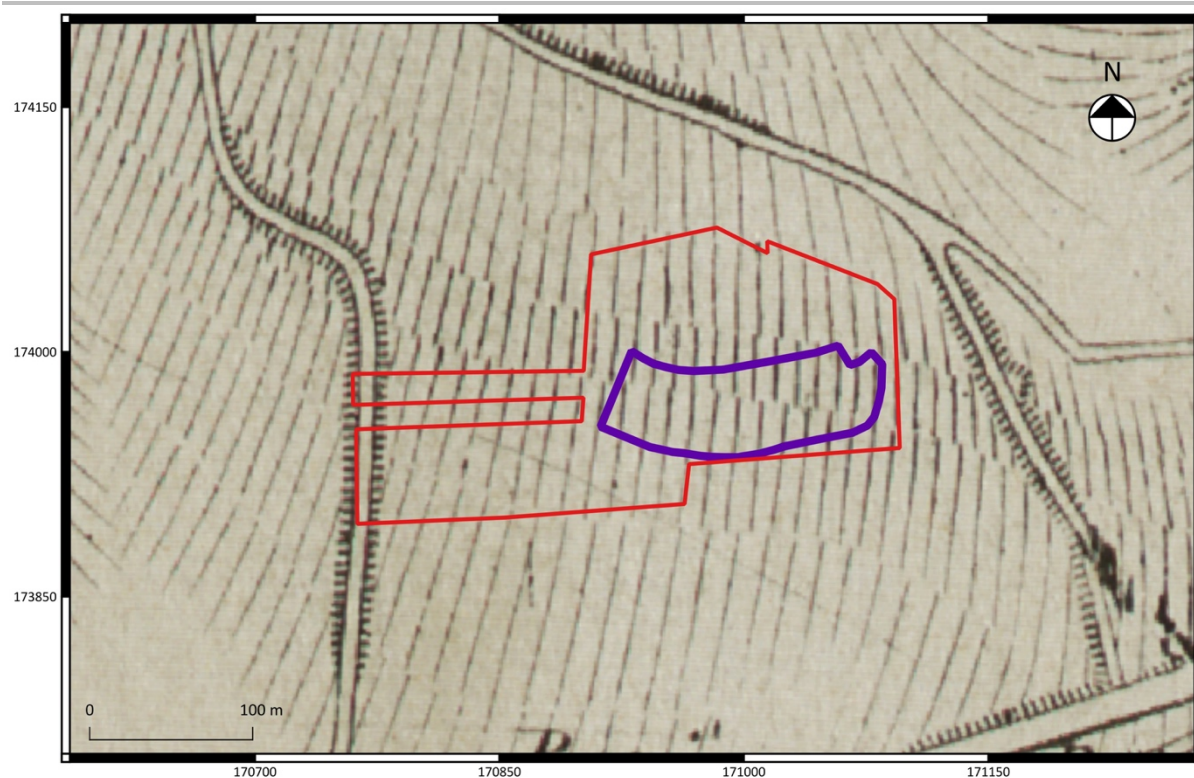

Fig. 1.26: De Vandermaelenkaart (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied (www.geopunt.be)

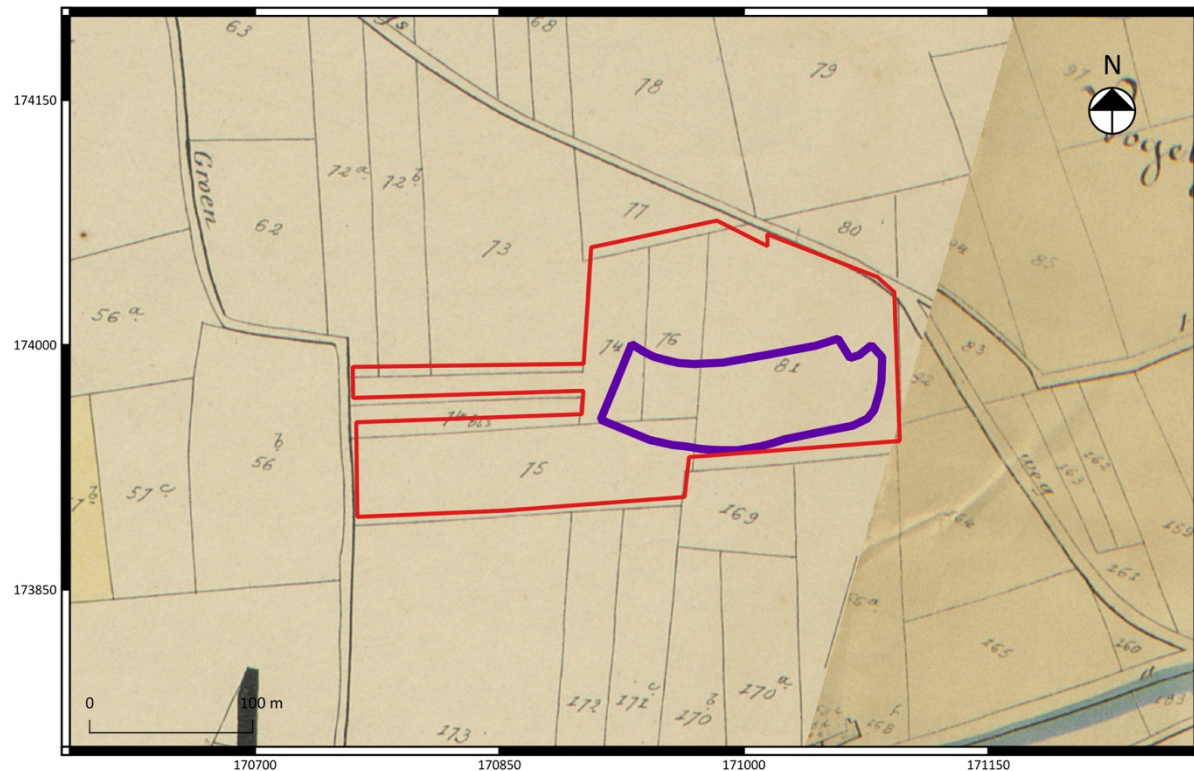

Fig. 1.27: De Popp-kaart (1842-1879) met aanduiding van het projectgebied (www.geopunt.be)

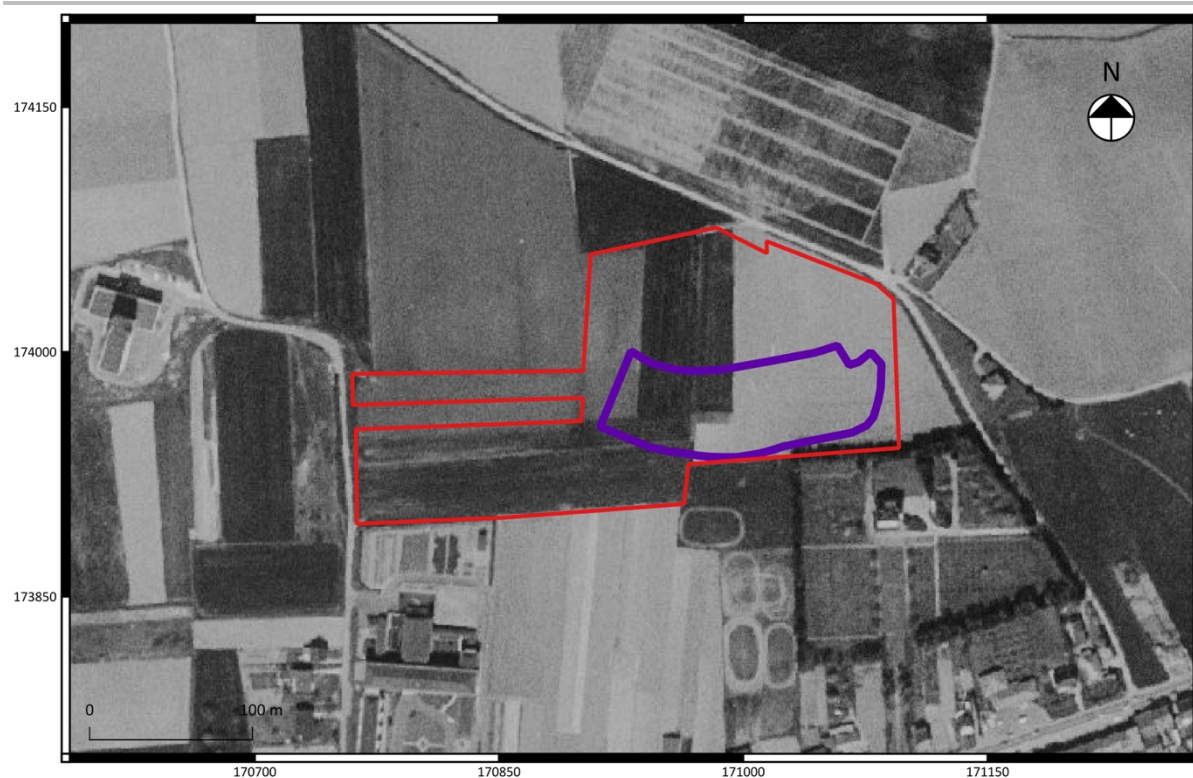

Fig. 1.28: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het projectgebied¹⁹.

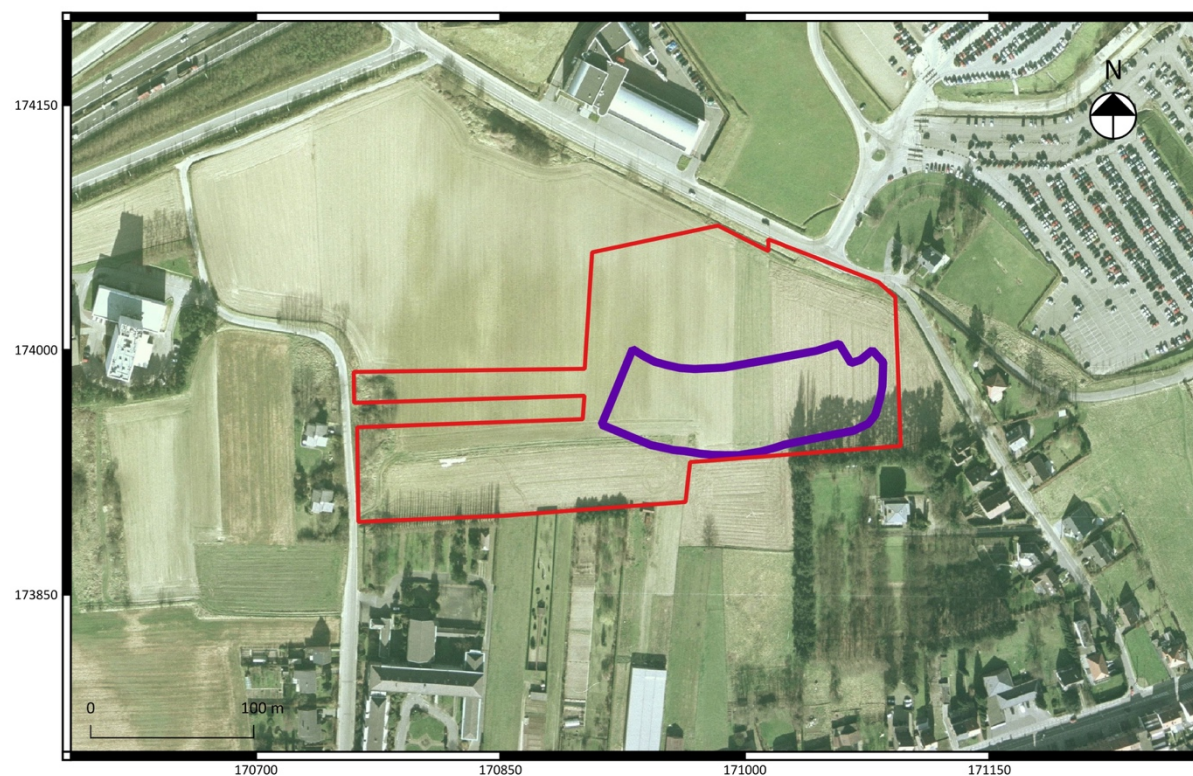

Fig. 1.29: Luchtfoto uit 2000 met aanduiding van het projectgebied²⁰.

¹⁹ Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

²⁰ Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

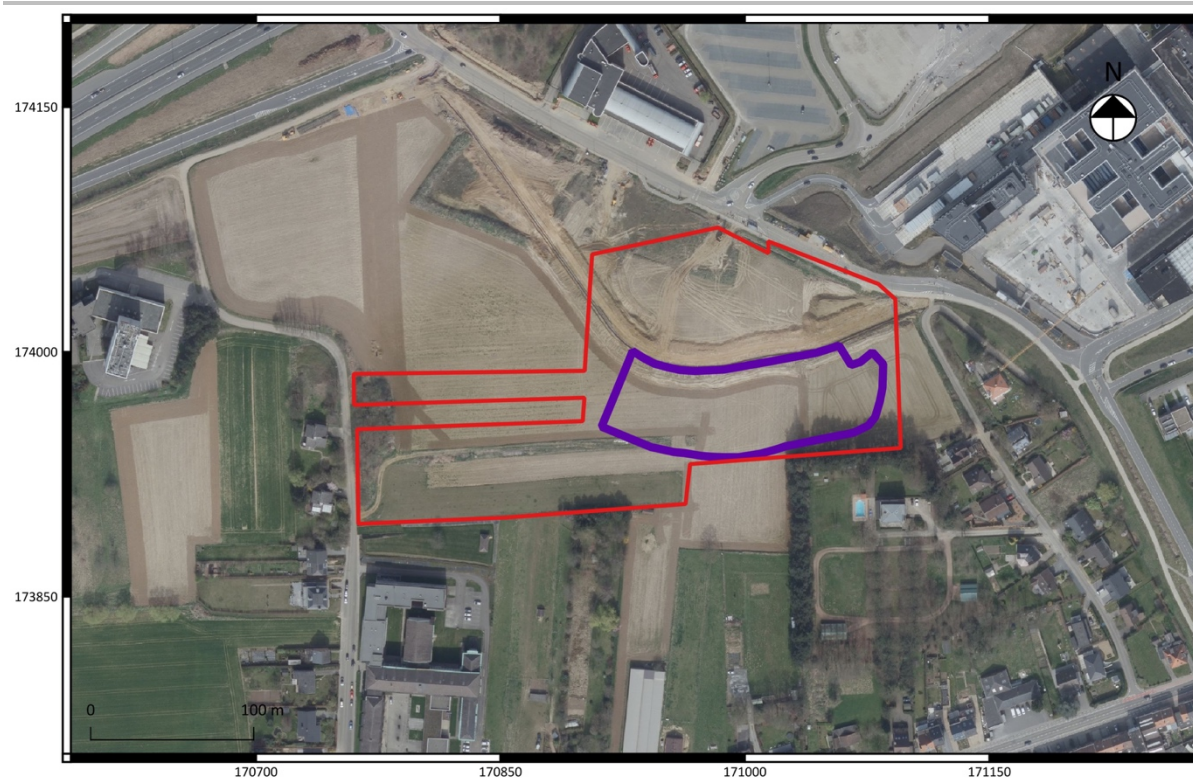

Fig. 1.30: Luchtfoto uit 2017 met aanduiding van het projectgebied²¹.

²¹ Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

1.2.4 Archeologisch kader van het projectgebied

In de databank van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) zijn binnen een straal van 1 km rondom het projectgebied een aantal archeologische vindplaatsen en vondstmeldingen opgenomen (fig. 1.28 en 1.31). Het betreft o.a. de historische stadskern van Leuven ten oosten van het projectgebied omringd door de voormalige locatie van de laatmiddeleeuwse stadsomwalling (**CAI207249**). Aangrenzend aan het stedelijk weefsel van Leuven liggen meerdere locaties die verwijzen naar het beleg van Leuven waaronder militair kampementen (**CAI212735** en **208953**), aanvalsliepgraven (**CAI208976** en **208975**) en de locatie van een veldslag (**CAI208974**). Voorts bevatte deze zones een groot aantal waarden uit de Nieuwste Tijd die verwijzen naar bunkers die deel uitmaakten van de KW-linie, een verdedigingslinie gebouwd in 1939 om België te verdedigen tegen een mogelijke Duitse inval (**CAI165091, 165093, 165094, 165098, 165099, 165103, 165104, 165345, 165347**).

Ten noordwesten van de wijk Vogelzang werden op de hogere leemgronden enkele losse vondsten uit de steentijd gemeld (fig. 1.32). Het betreft o.a. een geretoucheerde microkling (**CAI150308**) en geretoucheerde klingfragmenten (**CAI150306**). Op ca. 1 km ten zuiden van het projectgebied werd een grafheuvel uit de Romeinse periode geattesteerd (**CAI163017**). Voorts werd het Dominicanessen klooster aangegeven als voormalige lazarij en priorij (**CAI5207**). De melaatsen werden hier verzorgd door religieuzen die de regel van Augustinus volgden.

In de nabijheid van het projectgebied werden eveneens een aantal bekrachtigde archeologienota's geregistreerd. Het betreft een terrein aangrenzend aan het projectgebied waar geen verder onderzoek werd geadviseerd daar de geplande verstoring te versnipperd is en de kenniswinst als laag werd ingeschat. Het advies op een terrein ter hoogte van het ziekenhuiscomplex was eveneens negatief voor verder onderzoek aangezien dit terrein veelal verstoord was door de verschillende werken ten behoeve van het ziekenhuisterrein.

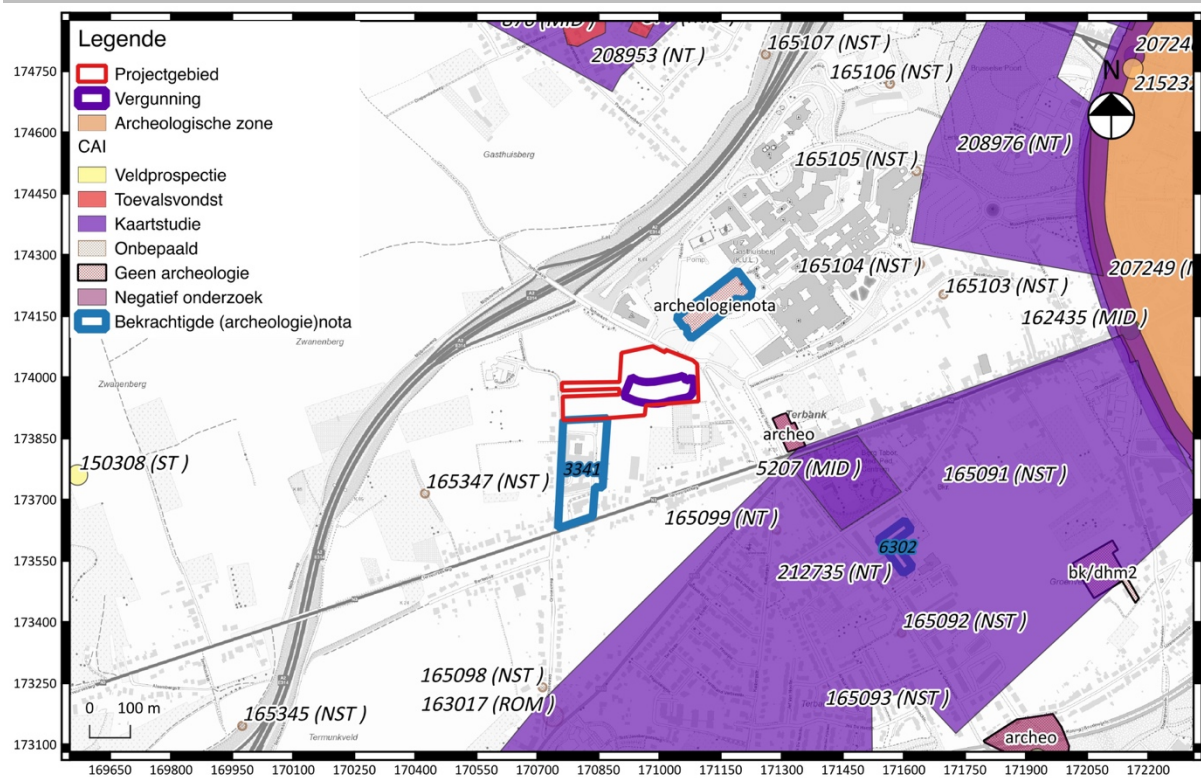

Fig. 1.31: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied²².

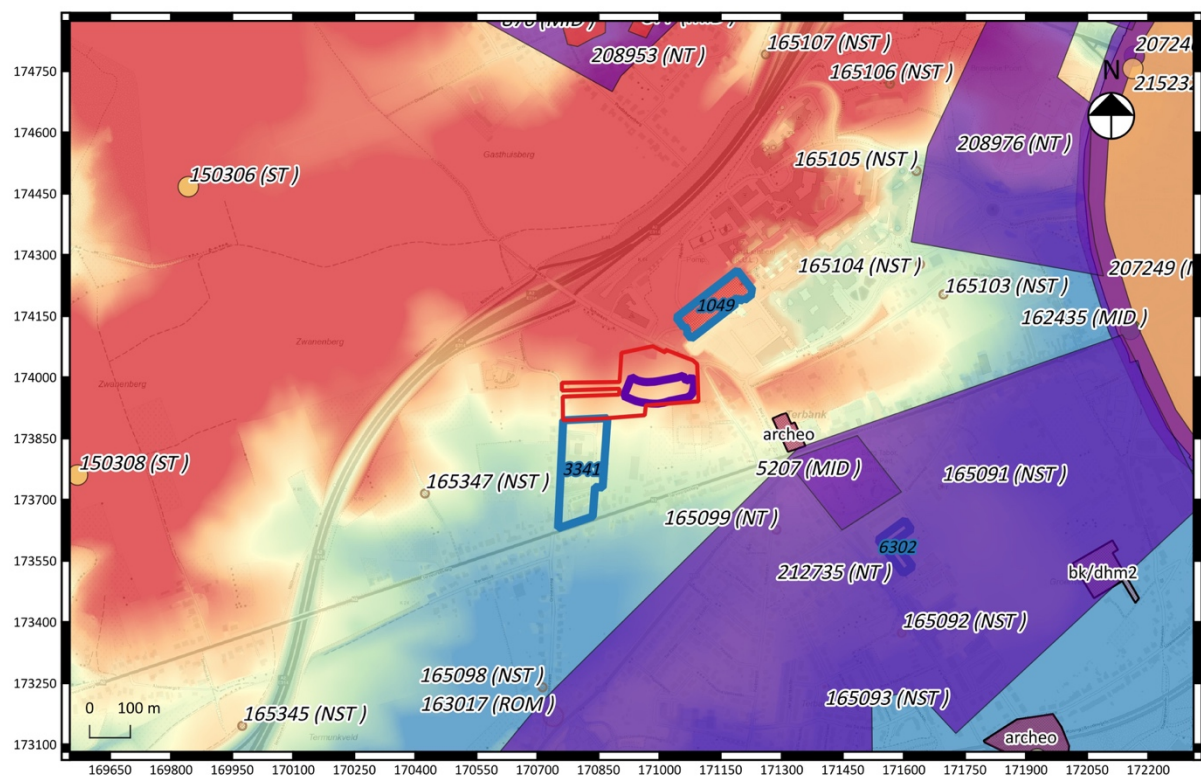

Fig. 1.32: Centrale Archeologische inventaris geprojecteerd op het DHMII²³.

22 www.agiv.be

23 www.agiv.be

1.2.5 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

De aan - of afwezigheid van een site binnen het projectgebied kan aan de hand van het bureauonderzoek niet vastgesteld worden. Historische kaarten geven het terrein steeds als landbouwgrond aan. Vanaf de 20ste eeuw zien we de inplanting en uitbreiding van het ziekenhuiscomplex Gasthuisberg ten oosten van het projectgebied. Het onderzoeksterrein blijft echter steeds aan de periferie hiervan te liggen waardoor het gespaard bleef van grootschalige verstoringen. Deze stelling werd bevestigd door de uitgevoerde controleboringen op het terrein waarin een nog intact bodemprofiel werd aangetroffen bedekt door een ca. 70 cm dikke ploeglaag.

De ligging van het terrein op een zuidelijk gerichte helling nabij de Dijle alsook de geattesteerde leembodems zijn in theorie gunstige parameters voor de inrichting van woonplaatsen of activiteitenzones in het verleden. Het kennispotentieel kan echter genuanceerd worden door de hellingsgraad van het terrein en de daarmee samenhangende erosiegevoeligheid. Mogelijk aanwezige archeologische resten op de relatief hoogste plekken van het terrein kunnen slecht bewaard zijn omwille van erosie. Bovendien zijn hellende terreinen minder interessant gebleken voor de inplanting van een nederzetting die zich allicht op de hoger gelegen plateaus bevonden. Op de lagergelegen delen van het vergunningsgebied zou volgens de bodemkaart colluvium kunnen voorkomen. De Abp-bodemserie geeft aan dat hier sprake kan zijn van een door colluvium begraven - en dus goed bewaard - archeologisch relevant niveau. De boorprofielen op de laagst gelegen zones vertonen effectief een dik homogeen pakket bovenop de C-horizont. Het is echter onduidelijk of dit pakket bestaat uit colluvium of een B-horizont. Indien er colluvium wordt vastgesteld en dit ook drager kan zijn van archeologische waarden kunnen bijgevolg twee archeologisch relevante niveaus op het laagste deel van het terrein voorkomen.

Aangezien er geen uitsluitsel geboden kan worden over de aan- of afwezigheid van archeologische waarden op het terrein en de geplande bodemingrepen een destructieve uitwerking betekenen voor het aanwezige bodemarchief wordt verder onderzoek geadviseerd.

1.2.6 Synthese

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen en de informatie met betrekking tot de geplande werken over het archeologisch potentieel van het terrein?

Besluitend kan gesteld worden dat de aan - of afwezigheid van een site binnen het projectgebied aan de hand van het bureauonderzoek niet uitgesloten kan worden. Het projectgebied is gelegen op een zuidelijk gerichte helling nabij de Dijle, nl. een aantrekkelijke locatie voor het inrichten van woonplaatsen of activiteitenzones in het verleden. Controleboringen hebben aangetoond dat de bodem ter hoogte van het vergunningsgebied nog intact is. De hellingsgraad van het terrein en de daarmee samenhangende erosiegevoeligheid kunnen echter voor een slechte bewaring van het mogelijk aanwezige archeologisch bestand hebben gezorgd op de relatief hoogste plekken van het terrein. Colluviale processen hebben daarentegen mogelijk voor een afdekking gezorgd van archeologisch relevante niveaus op de lager gelegen zones, waardoor ook sprake is van potentieel goed bewaarde archeologische resten in de ondergrond.

Archeologische waarden in de vorm van artefacten- en sporensites uit alle mogelijke perioden vanaf de steentijd tot en met de Tweede Wereldoorlog kunnen bijgevolg voorkomen in de ondergrond van het projectgebied.

Wat is de impact van de geplande werken?

Op het terrein wordt een tijdelijke parking aangelegd ten behoeve van het UZ Leuven. Voor de aanleg van de verharding wordt een maximale uitgravingsdiepte van – 50 cm onder het maaiveld voorzien. Er wordt eveneens een gracht aangelegd, parallel met de langste zijde van de parking, met een diepte van ca. - 1 m.

Deze werken vormen een structurele bedreiging voor eventueel aanwezige archeologische waarden op het terrein.

Bibliografie

BAEYENS L. 1959: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Leuven 89E*. I.W.O.N.L.

BARTHOLOMIEUX B., MARÉCHAL S. en VERAART D. 2017: *Archeologienota: Heverlee Vogelzang (prov. Vlaams-Brabant)*, Monument Vandekerckhove nv, Ingelmunster.

VAN ROOIJ J. 1 VAN MIERLO T. 2016: *Gasthuisberg, Leuven. Een archeologienota*, Vlaams Erfgoed Centrum bvba, Brugge.

VANDEPUTTE O. 2011: *Erfgoedbibliotheek van de Belgische Gemeenten: Vlaams-Brabant*, Tielt.

Websites (geraadpleegd op 02-02-2018)

<https://cai.onroenderfgoed.be>

<https://geo.onroenderfgoed.be>

www.cartesius.be

www.dov.vlaanderen.be

www.geopunt.be

www.kbr.be

<https://www.google.be/maps>